

ئەدەبى زارۆکا ب ھەر شىوھەکی ھاتبیتە نقيسین(چىروک، شانۆگەرى، ھۆزان،... ھتد)، پيددقيە د وي نقيسینیدا ئەف سى خالە لىەر چاڤ بەيئە ۋەرگرتن:

1. لايەنى پەرودەدەيى: نقيسین بۆ زارۆکان خويخۆ جوړەكى پەرودەدەيى يە يى گرنک و کارىگەرە، و نقيسەرى زارۆکان پەرودەدەکارە بەرى کو چىروک نقيسبیت يان شانۆگەر بيت، نقيسینا وي پيددقي بشيوهكى سەرنج راکيش وخوشى تيدا بيت، و خۆه دوير بخت ژ شىوازي تەھديدى و ترساندى و توندوتيزيى، و داكوكيى لسەر ئافاكرنا كەسايەتپيەكا ھاوسەنگ ل دەف زارۆكى، برىكا نقيسینين ھاندانا بيگفەژيانى و ھەژىكرنى و ھەفكارىي و قوربانيدانى و راستى و دەستپاكي دكەن ل دەف زارۆكى.

2. لايەنن ھۆنەرى يىن گشتى: رامانا وي نقيسەرى ياساين سەرەكى يىن ھۆنەرى نقيسینى دەرئەكەفیت، ئەو بەرھەمى ئەدەبى چ چىروک بيت يان شانۆگەرى يان ستران يان فەرھەنگ بيت...، و دبواری ھۆزانين زارۆكاندا پيددقي يە لسەر دانەرى وي شارەزايى د ياساين زانستى عروزي دا، وكيش وسەروايا شيعرى دا، و موزىكا پەيقان وجودانیا شيعرى و تايەتمەنديين ھۆنەرى داھەبيت.

3. لايەنن ھۆنەرى يىن تايەت: مەرەم ژى ئەو ناھەندە يى ئەدەبى زارۆكا فەدگۆھىزيت، دبیت: پەرتوك بيت، يان شانۆ بيت، يان روژنامەبيت، يان ھەر ھۆيەكى دى يى راگەھاندنى بيت. لفيرى پيددقي يە خۆدانى بەرھەمى ناھەروكى بدروستى و تمامى پيشان بدەت، و بيى كيمكرنا چ لايەنن وي، دا ئارمانجا خۆ بدەستفەبينيت(عبدالرزاق، 2006: 52).

ھۆزانا ئاراستەكرى بۆ زارۆكان ژ دوو جەمسەرا پيكدەھيت، ئەم نەشپين دەستبەردارى ئيك ژ وان بين، يى ئيكي: ھونەرە، و يى دوويى پەرودەدەيە، ئانكو ھۆزانا نقيسى بۆ زارۆكان كارەكى ھونەرييە، و د ھەمان دەمدا كارەكى پەرودەدەيە، ژ فى چەندى دەھيتە زانين كو د فى بيافیدا نە بتنى ھۆزانغان يى د گورەپانيدا ھەر تشتەكى بقت يان چەوا بقت دى بۆ زارۆكى نقيسيت، بەلكو زانايين د بيافى پەرودەدە و دەرووناسى دا ژى ھەفپيشكن دگەلدا، بتايەت پشتي وي پيشكەفتنا دبواری دەرووناسيا زارۆكى و زانستين پەرودەدەيى بخوھفەدبىتى، ئانكو فيركرنا زارۆكى بۆ ھۆزاني نە بتنى ئارمانجە، بەلكو ھۆيەكى بۆ چاندنا بنەمايین پەرودەدەيى وفيركرنى، و ھەمى ھۆزانغان قان نەشپين قان ھەردوو ئارمانجا(ھونەر و پەرودەدە) بدەستفەبينن ئەگەر نە ئيكي شارەزا وراھاتى بيت دبيافى ھونەرى و پەرودەدەيى دا. (جلولى، 2008: 143).

ئەوا ھاتبیتە بەحسكرن ئەگەر ئامازەيەك بيت، وي چەندى دگەھينيت كو ھۆزانغانى مەزنى كورد ئەحمەدى خانى ھەردوو جەمسەر دەھۆزانين خوە دا ئاراستەكرينە، ئانكو ھەم ھۆزانغان ھەم پەرودەكار ژى بوويە، ھۆزانا وي بوويە ھۆيەك بۆ گەھاندانا بنەمايین پەرودەدەيى،

ئەركين وان يى ئايينى، و ئەگەر بزقرينە ديروك و كەلتورى شيعرى كوردى، دى دياربیت كو تا رادەيەكى زاروك جەي پويته دانى بۆ ژلايى چەند ھۆزانغانين كورد يين دپرين، ل پيشيا ھەمیان ئەحمەدى خانى (1651ن) ميرى ھۆزانغانين كورد، يى كو خزمەتەكا مەزن پيشكيشى زاروكى كورد كرى يە برىكا نقيسینا ھۆزاني كو تيدا بەحسى بنەمايین گشتى يين پەرودەدى و پەيداكرا رەوشتەكى جوان ژ لايەكى، و گرنكى دان بخواندى، ھەروەسا روژى زانست و ئەدەبى بلند نرخاندييە د پيشخستنا مروقتيدا.

وھكو ھەمى فەيلەسووف ونقيسكارين مەزن، خانى ھزرا پەرودەدەكرنا نفش و نەوھيین نەتەوھيا خوھكریە، ھەولا دانانا خويندنگەھەكا كوردى يا مەزن دايە، لەو كومەلەيەكا شپرەتان بۆ مللەتى گوتينە وفەرھەنگەكا كوردى وعەرەبى ب شيعر دراشتى يە ولسەر چەند بەحرين عەروزي. خانى شەنگەستەيین پەرودەدەيا زانستى ونەتەويى دانايەن لەو ڤەھيتە ھەژمارتن سەرورەرى فى زانستيا دەروونى و ديسان يەكەم زانايى پويته ب سايكولوژيەتا زارۆكان دای.(قەرەنى، 1992: 20-21).

پويته دانا ھەر جفاكى ب زارۆكينيى ل ھەر جھەكى و د ھەر دەمەكى دا نيشانا پيگەھشتنا ھوشياريا زانستيا وي جفاكى يە... و پويته دان ب زارۆكينيى ئانكو پويته دان ب نوکە وئابندەيە، چونكى زاروك تەخەكا سەرەكيا ھەر جفاكەكى نە، ھەروەسا نەويى داھاتبیتە، و نقيسین بۆ فى تەخى و پەيوەنديكرن ب وان ئانكو دانانا بنەمايین ساخلم ژلايى پەرودەدەكرن وفيركرن ورەوشنپيرى بمەرەما تيگەھشتنا قوناغا زارۆكينيى.(الهيىتى، 1988: 17).

د ناھەروكتيدا ھۆزانا ئاراستەكرى بۆ زارۆكان چەندين بابەتین گریدای پەرودەدا زاروكى بخوھفەدگريت، ئانكو بابەتین ھەلگرتن ئارمانجەكا پەرودەدەيى، وھكى قيانا وھلاتى، وجوانيا سروشتى، و پاراستنا ژينگەھى، وھەژىكرنا دايك وبابان، و دلوقانى(صلە الرحم)، وريزگرتنا ماموستا و كەسین ب تەمەن، و پاراستنا مولكى گشتى، و دلوقانيا ب گيانەوھرا، و پاراستنا رەوشت و ئايينى، و ھەر بابەتەكى دى ببيتە لغاندنا ھەستا زارۆكان، و توفى چاكيى و دادىي ل دەف وان پەيدا كەت. (محمد، 2003: 30).

ئەدەبى زارۆكا رۆلەكى رەشنپيرى يى ھەى، چەندين بەھا و بوچونا ھەروەسا زمانى وپيگھاتين دى يين رەشنپيرى ل دەف زارۆكا پەيداكەت، زیدەبارى روژى وي يى ھزرى برىكا گەشەكرنا پروسپسین ھزرى وھكى ھزركرن و بىرئینان، بشيوهكى گشتى ئەدەبى زارۆكا يى ھاريكارە بۆ فەگواھزتنا كەلتورى جفاكى بۆ زاروكى بشيوهكى ھۆنەرى، ئانكو ئامرازى ئافاكرنا رەوشنپيريا زارۆكيبە. (الهيىتى، 1988: 148).

پیدفیه بو بهیته پیښکیشکر د وی ژبی ټو به‌رسفدانی بو دکه‌تن بریکا گوهدانی چ به‌رسفدانه‌کا ژ ټه‌نجامی ټیگه‌هشتنی بیت یا ن ژبی بتنی وه‌رگرتنا خوشی بیت، ژبه‌ر فی ټه‌می ټیگه‌هشتنی زانین کو ټه‌ده‌بی زاروکا گرنګیا مه‌زن یا‌هه‌ی د په‌روه‌ده‌کرنا زاروکیدا، ویا خه‌له‌ته ژ به‌هایی وی بهیته کیمرن یا ن پش‌تگوه بهیته هافیتن، یا ن چافه‌کی نزم بهیته به‌ریخوه‌دان، و خواندنا فی جوړی ټه‌ده‌بی ټیگه‌هشتنی به‌ری ژبی قوتابخانی بیت. (عبدالله، 2011: 188-189).

هوژانا فی‌رکرنی ژ باه‌تین فی‌رکرنی یین گرنګن و جهی پویه‌دانی نه بو فی‌رکرنی زاروکی، وټو وه‌کی کلیلا پاشه‌روژی په بو پیگه‌هاندنا زاروکی و پیښخستنا وی وه‌کو خونده‌قان، هه‌روه‌سا فی جوړی هوژانی روله‌کی گرنګ یی هه‌ی د فی‌رکرنی خواندنې دا لده‌ف زاروکی، ټیگه‌هشتنا په‌یوه‌ندی دنا‌فه‌را پروسیسا خواندنې ورولی هوژانی یی گرنګ دفی‌رکرنیدا، ټیک ژ بنجینه‌یین خواندنې په ل ټه‌ورپا. (Aðalsteinsdóttir, et al, 2008: 9).

پوخته‌یا گوټنی ټه‌وه کو هوژانا فی‌رکرنی یا ناراسته‌کری بو زاروکان د چپته د چارچیفی پویه‌دانین په‌روه‌ده‌بی و فی‌رکرنی وه‌کو نافه‌ده‌کی په‌روه‌ده‌بی پیخه‌مه‌ت گه‌شه‌کرنا چیژا ټه‌ده‌بی لده‌ف زاروکان. هوژانقانی کورد (ټه‌حمه‌دی خان) شیاپه ټه‌ده‌به‌کی فی‌رکرنی پیښکیشکی مروفايه‌تی و قوتابخانین په‌روه‌ده‌بی بکه‌ت، راسته بو زاروکی کورد هاتیه نفیسین، به‌لی د هه‌مان دهمدا یا هاریکاره بو ټافاکرنا نه‌وه‌یه‌کی ژ زاروکا لسه‌ر بنه‌مایین په‌روه‌ده‌کا ساخلم ودروست، چونکی هه‌می تشت ژ زاروکینیی ده‌سټی‌دکه‌ن، وبتنی یا پیدفی ټه‌وه‌مفا ژ فان به‌ره‌ما بهیته وه‌رگرتن یین خزمه‌تا زاروکی دکه‌ن بریکا فه‌کولین و دیوفچوونی.

ل دیوف زانین ولیگه‌ریانا فه‌کوله‌ری د چه‌ندین په‌رتوکاخانه وسایتین ټه‌لیک‌ترونی دا، چ فه‌کولین بده‌سسته‌که‌فتن کو بشپوه‌کی راسته‌وخو گریډای باه‌تی فه‌کولین بیت، وټه‌فین بده‌سسته‌فتن بشپوه‌کی نه‌راسته‌وخو گریډای باه‌تی فه‌کولین نه، وژ وان فه‌کولینا، فه‌کولینا جامن(1991) ټه‌وا هاتیه به‌حسکرن د فه‌کولینا المزین(2015)، ب فه‌کولینه‌کی رابوو بنافی" الفکر التروی عند ابن مسکویه ت.421 هـ". مه‌ره‌ما فه‌کولین دبارکرنا هزا په‌روه‌ده‌بی په لده‌ف مسکویه هه‌روه‌سا زانینا سیسته‌می په‌روه‌ده‌بی په یی هاتینه دانان ژلای ناهاتی فه بو چه‌وانیا پیگه‌هشتنا نه‌وه‌یی داهاتی وټافاکرنا جفاکه‌کی ساخلم، فه‌کوله‌ری پروگرامی شروفه‌کرنی بکارینیاپه، ټه‌نجامین فه‌کولین دبارکر کو ابن مسکویه هزه‌کا په‌روه‌ده‌بی یا گشتگر پیښکیشکر په هه‌ر ژ نارمانجین په‌روه‌ده‌بی وه‌ک ده‌سټیک هه‌تا پیکهات و ده‌رافیزن پروسیسا فی‌رکرنی، هه‌روه‌سا هزا یا په‌روه‌ده‌بی لده‌ف ابن مسکویه چه‌ندین لایه‌ن بخوه‌فه‌دگرت وه‌کی لایه‌نی ټایینی، ره‌وشتی، ره‌وشنیری، جه‌سته‌یی، وجفاکی).

و به‌حسکرنا وی بو فان بنه‌ما نه بوویه ټه‌گه‌ری ټیگچوون وټاستنمیا هوژانین وی.

نفیسینا هوژانی بو زاروکان تایه‌تمه‌ندیا خوه یا جودا یا‌هه‌ی، ټه‌وژی پیدفی په هوژانقان چه‌ندین باه‌تا لبه‌رچاډ وه‌رگرت، وه‌کی لبه‌رچاډ وه‌رگرتنا ټاستی تمه‌منی و هزری یی زاروکی، هه‌روه‌سا یی زمانه‌قانی و په‌روه‌ده‌بی وده‌روونی و چه‌ندین باه‌تین دی. (مرتاض، 1994: 62). ژبه‌رفی چه‌ندی نفیسین بو زاروکان بگشتی وه‌وژان بتایه‌تی ل کوپیتکا ده‌ربرین وشاره‌زایی و پیگه‌هشتنا هونه‌ری ده‌یتن، و هوژانقانین مه‌زن و نافدار لسه‌ر ټاستی جیهانا روژانقایی و یا عه‌ره‌بی گه‌هشتینه کوپیتکا نافداریی و مه‌زنیی بریکا نفیسینین خوه بو زاروکان، د ټه‌ده‌بی روژانقاییا چه‌ندین هوژانقانا هوژان بو زاروکان نفیسینه وه‌کی ألكسندر پوشكين (Aleksander Pouchkine) و ت.س. إليوت (T.S.Eliot)، و د ټه‌ده‌بی عه‌ره‌بی دا وه‌کی أحمد شوقی وسليمان العیسی، و چه‌ندین دی. (جلولی، 2008: 144).

فولکلوری گه‌لی کورد کانیه‌کا ماکداره بو زاروکان ژ پوژا پوژفه، و به‌ره‌مین ده‌ینه هافلکرن بو زاروک و زاروکینیی گه‌له‌ک پیدفی په. ژبه‌ر کوکورد ژبی پر خزانن د توره‌یا زاروکان ده، ودفی بواری دا بیگومان کورد ژبی ده‌ینداری (ټه‌حمه‌دی خان) نه د بواری توره‌یا زاروکان دا، چه‌وا فره‌نسی ژبی ده‌ینداری په‌کی وه‌ک (لافونتنین). ژبه‌ر کو(نوبهار) اوی ژبی وی چه‌ندی کو فره‌ه‌نگه‌ک(عه‌ره‌بی - کوردی) په، پوله‌کی مه‌زن پیکدینیت د واری په‌روه‌ده و فی‌رکرنی ده. (حوسه‌ینی، 2003: 46).

هوژان بو زاروکی که‌له‌ک یاگرنکه، چونکی شاره‌زاییا وان ده‌وله‌مه‌ندکه‌ت و سه‌ربورا وان زیده‌دکه‌تن هه‌روه‌سا هه‌ست و سوژ و تام و چیژ وه‌رگرتنی لده‌ف وان په‌یدادکه‌ت، و هوژان دیسان دبیته ټه‌گه‌ری به‌یزکرنا خه‌یالا زاروکی، چونکی زاروک بخوه ژلای ره‌مه‌کی (فطری) فه‌حه‌زل هوژانی دکه‌تن، هه‌روه‌سا سترانا، ژبه‌ر فی چه‌ندی یاپیدفی په ټه‌ف دیارده بهیته بکارینان بو ټافاکرنا هزا زاروکا لسه‌ر بنه‌مایه‌کی دروست و په‌روه‌ده‌کرنا وی لسه‌ر بوچون وده‌وشتنین باش، وه‌کو تیزکرنه‌ک بو پیداوایستین وان یین وژدانی، هه‌روه‌سا فی‌رکرنی بریکا شیعری دبیته ټه‌گه‌ری گه‌شه‌کرنا لاینی هزری وټه‌ده‌بی و ده‌روونی وچفاکی و ره‌وشتی، به‌ره‌جه‌کی باه‌تین هوژانی گریډای پیداوایستین قوناغا زاروکینیی وپویه‌دانا وان بن، وگریډای که‌لتور و به‌هایین چفاکی وی بن. (بریفش، 1996: 234).

زاروک به‌ری ژبی چونا قوتابخانی گوهدانا چه‌ندین به‌ره‌مین ټه‌ده‌بی دکه‌تن، ټه‌و ب گرنګی فه گوهدانا وان چیروکان دکه‌ت یین دایک و باب وداپیر ویاپیرین بو وان فه‌دگیزیت، هه‌روه‌سا خوشی ژ گوهدانا سترانا ده‌تن و خودبه‌را ده‌ژیت، ژبه‌ر فی چه‌ندی یا پیدفیه ټه‌ده‌بی زاروکا نه‌هیته گبروکرن هه‌تا زاروک بچپته قوتابخانی، به‌لکو یا

3. گرنگیا قه کولینی و پیدایستی پی

گرنگیا قه کولینی ژ گرنگیا بابته دهیته زانین، کو بهحسی بابته کی گرنگ و چالاک دکت، نه و ژی بابته پی پوره ده و فیترکنا زاروکیه دهوزانیدا کوردی دا بتایهت لدهف دهوزانقانی کورد نه حمدهی خان، گرنگیا قه کولینی یا کرداری د فان خالین لخوازی دا دیار دبیت:

1. نه قه کولینه رووناهیی دئخیته لسهر بابته کی وه ک پیدقی و تیرا نه هاتیبه بهحسکرن ژلایی قه کولینه پوره دهیی گوره پی زانین قه کولری.
2. دیارکرنا روللی هوزانا فیترکنی بتایهت (نوبهارا بچوکان) یا هوزانقانی کورد نه حمدهی خان د پوره ده و فیترکنا زاروکی دا.
3. خسته روویا بنه مایین پوره دهیی و یین فیترکنی یین کو پیدقی به بهینه بکارئینان ژلایی خیزانی قه وه ک قوتابخانا ئیکی و ماموستایا ل دام و ده زگه هین فیترکنی، چونکی پوره ده نه وهی یا کو جفاک بریکا وی همی وان داب و نه ریت و به هاین خوه پی دیارزیت.
4. د نه فی جوری قه کولیناندا بهحسی گرنگترین و ههستیارترین قوناغ د ژیی مروقیدا دهیته کرن نه و ژی "قوناغا زاروکینی" نه و با بنیاتی ئافاکرنا که سایه تیا مروقی دهیته نیاسین.
5. هه و لدا که بو ریفه کرنی له مبهری قه کولره قه کولینین پتر د فی بیای دا نه نجام بدهن، ژیه رگرنگیا دروست ئافاکرنا فی قوناغی لدهف مروقی.
6. چه دنیا گرنگی پیدانا هوزانا هر ملله ته کی ب پوره ده و فیترکنا زاروکی دیار دکت.
7. چاف قه کرنه که بو نه وه یین هه قه رخ کو شانازی ب که لتوری خوه یی دهوله مند بیهن، ب مه ره ما خورتکرنا هاسوزیا (لایه نگریا) نشتیامی لدهف وان.

4. نارمانجین قه کولینی

نارمانجا فی قه کولینی زانین و دیارکرنا نه فین لخوازی به ب دانوستادن وشروفه کرن:

1. بنه مایین پوره ده کرنا زاروکی د نوبهارا بچوکاندا یان هوزانقانی کورد نه حمدهی خان دا.
2. بنه ما و ریکین فیترکنا زاروکی د نوبهارا بچوکاندا یان هوزانقانی کورد نه حمدهی خان دا.
- 1.4 سنورین قه کولینی:

نه ف قه کولینه یا سنورداره ب وان بنه مایین گریدا چه وانیا پوره ده کرن و فیترکنا زاروکی د نوبهارا بچوکان دا یا هوزانقانی کورد نه حمدهی خان دا، و سنورین وی یین بابته بتنی بهیتین

ژ لایی خوه قه القرنی (1425هـ) ب قه کولینه کی رابو بنافی القیم التربویة المتضمنة في النصوص الشعرية المقررة في أدب المرحلة الثانوية". مه ره ما قه کولینی زانینا به هاین پوره دهیی به نه وین هاتیبه بهحسکرن د دیرین شیعی دا پرتوکه نه ده بی یا قوناغا دوانا فنجی ل شاهنشینا عه ره بیا سعودی، بو بده ستفه ئینانا نارمانجا قه کولینی پروگرامی شروفه کرنی هاته بکارئینان، پشتی بدوماهیکنان شروفه کرنی قه کولری دیارکر کو هوزان وهی کی پوره دهیی سه رکه فتی به بو وه رگرتنا به هاین پوره دهیی وگه شه کرنا وان لدهف قوتابیا، هه ره سا دیارکر کو چه ندین به هاین پوره دهیی هاتیبه بهحسکرن، وه کی به هاین پوره دهیی یین ره وشتی کو ل پلا ئیکی هات و یین (جفاکی، دینی، نشتیامی، ره وشنبری) لدویفدا هاتن.

هه ره سا المزین (2015) ژی ب قه کولینه کی رابی بنافی "قراءة تربوية في أدب الاطفال". نارمانجا قه کولینی زانینا نه ده بی زاروکیین بی سه میانه هه ره سا چه وانیا پوره ده و فیترکنا فان زاروکانه، قه کولری پروگرامی وه سفی شروفه کرنی بکارئینانیه، قه کولین گه هشته چه ندین نه نجامان ژ وانا قه کولینی سروشتی پروسیسا فیترکنی و فیترکونی ب باشی ل قه له م دا، هه ره سا دیارکر کو نه ده بی زاروکی یی دهیته بکارئینان فه لسه فه یکا پوره دهیی یا گشتی یا هه ی، شیوازی بریفه برن وسه ریه رشتیکرنی هاتیبه بهحسکرن.

2. ناریشا قه کولینی

وه کو یا ئاشکه را کو میشکی زاروکان وه کی روپه له کی سپی نه، له ورا پیدقی رینیشاندان و رینمایکرن و پویته دان و فیترکنی نه، ود فی ته مه نیدا یا بزه حمه ته پی زانین و به ها بشیوه کی راسته و خو بو بهینه پیشکیشکرن، هه ره سا بزه حمه ت دی هیته وه رگرتن ژلایی وی قه، نه گره نه هیته گوتن د قالبه کی درامی یان شیعی دا، و ژ نه نجامی دویفچوون و خواندنا پوره دهیی بو وان قه کولین و خواندین گریدا پروسا پوره ده و فیترکنی، تیبینی دهیته کرن کو وان قه کولینا ب قه لسی و لاوازی بهحسی روخسار و چه وانیا پوره ده و فیترکنا زاروکی دهوزانی دا یا کری، نه فجا بشیوه یه کی گشتی و د هوزانا کوردی دا بتایهتی، سه ره رای گرنگیا وی، نه قه چه نده ب پشتگو ه هافیتنا که لتوری شارستانی ب رووی وی یی پوره دهیی دگه هینیت، هه ره سا داکوکیکی و ناما ژه پیکرن بتنی ب هزرو و بیرین روژنا قایی و حسیبکرنا گه له ک ژ وان هزرو بیرا بو زانایین بیانی - سه ره رای دان پیدانی ب وی چه ندی کو هه و لدا ئین وان ته وه ری سه ره کی پیشکیشکرنا خزمه تی به ب مروٺا قیامی - و وه رگرتنا راستی بتنی ژ لایه کی. ژیه فی چه ندی ناریشه د فی پرسپاری دا دیار دبیت:

پوره ده و فیترکنا زاروکی چه و هاتیبه بهحسکرن د هزرو و هوزانین هوزانقانی کورد نه حمدهی خان، بتایهت د نوبهارا بچوکاندا؟

- همدانی (2010): ئه‌ده‌بی زارۆکا ئه‌و نغیسینن بیّن هاتینه نغیسین بتاییه‌ت بوّ زارۆکا لدویف چه‌ند پیفه‌رین گونجای گوره‌ی ئاست وتایه‌تمه‌ندیین وان، هه‌روه‌سا ئاستی گه‌شه‌کرن وپیداویستیین وان. (همدانی، 2010: 150).

4.5. هوزانا فی‌رکرنی:

- نجیب (1991): هوزانا فی‌رکرنی رامانا ویّ وینه‌کرنه‌را راستی و به‌هایین جفاکی به‌گه‌ورینا وان ژ شیوه‌یه‌کی روت بوّ تابلویه‌کی شیعیری یی زیندی وپیری ژیان. (نجیب، 1991: 100).

- زاده وروشفنکر (2007): دبیزن: هوزانا فی‌رکرنی ئه‌و هوزانه یا مه‌رما ویّ فی‌رکرنه‌ خه‌لکی به‌ وناقه‌روکا ویّ بابه‌تین ره‌وشتی، یان ئایینی، یان فه‌لسه‌فی، یان په‌روه‌ده‌ فی‌رکرنی بگشتی بخوه‌فه‌دگریته. (زاده وروشفنکر، 2007: 48-49).

5.5. نوبهارا بچوکان: مه‌نزومه‌یه‌کا شیعیری به‌ بشیوی فه‌ره‌نگه‌گی (کردی-عه‌ره‌بی) یا هاتیه‌ نغیسین ژلایی هوزانقانی کورد ئه‌حمه‌دی خانی فه، ل سالا (1094هـ-1682ن)، یا هاتیه‌ دانان تاییه‌ت بوّ زارۆکین کوردان، بشتی خواندنا قورئانا پیروز بدویماهیك دئینن. (خان، 1991: 4-5).

6. پروگرامی فه‌کولیننی وکردارین ویّ

ئه‌ف فه‌کولینه‌ دکه‌قیته‌ د چارچیفی فه‌کولینن وه‌سفی و شروقه‌کاریه، یا کو ئارمانجا ویّ کومکرنا راستی وپیزانین و داتایانه‌ لدۆر ویّ دیاردا ده‌یته‌ خواندن یان فه‌کولین لسه‌ر ده‌یته‌ کرن بریكا شروقه‌کرن ورافه‌کرنه‌ ویّ بشیوه‌کی زانستی، و ده‌رئینانا ئه‌نجامان، وده‌رکرنه‌ بریارا لدۆر ویّ دیاردا فه‌کوله‌ر دخوینیت. ئه‌ف پروگرامه‌ ده‌یته‌ بکارئینان بوّ شروقه‌کرنه‌ ناهه‌روکا بابه‌تان چ بیّن نغیسی بن یان زاراکي بن، بریكا دارشتنا پلانه‌کا ریکخستی ده‌ستپیدکه‌ت ب هه‌لبژارتنا نمونه‌یه‌کی یان سامپله‌کی ژ وی بابه‌تی کو دی هیته‌ شروقه‌کرن و پولینکرن و شروقه‌کرنه‌ ویّ ب شیوی چه‌ندی و چه‌وانی. (طعیمه، 2004: 71).

1.6. کومه‌لا فه‌کولیننی:

کومه‌لا فه‌کولیننی پیکده‌یت ژ نوبهارا بچوکان ئه‌و ل سالا (1094هـ-1682ن) هاتیه‌ نغیسین ژلایی هوزانقانی کورد ئه‌حمه‌دی خانی (1651ز-1707ن)، کو فه‌ره‌نگه‌کا (کردی-عه‌ره‌بی) به، پیکده‌یت ژ (216) دیران ژبلی وان دیرین لده‌ستپیدکه‌ هه‌ر به‌هره‌کی هاتیه‌ نغیسین، بقی ره‌نگی کومه‌لا فه‌کولیننی پیکدئینن.

2.6. سه‌میلا فه‌کولیننی:

سه‌میلا فه‌کولیننی یا بابه‌تی پیکده‌یت ژ وان دیرین په‌روه‌ده‌بی و بیّن فی‌رکرنی ئه‌وین هوزانقانی کورد (ئه‌حمه‌دی خان) ل سالا (1682ن) د نوبه‌ه‌ارا بچوکاندا هه‌ر به‌هره‌ک پی ده‌ستپیدکه‌ر، کو

په‌روه‌ده‌بی و بیّن فی‌رکرنی بخوه‌فدگریته، کو ل ده‌ستپیدکه‌ هه‌ر به‌هره‌کی ب دیره‌کی یان پتر ده‌ستپیدکه‌ر.

5. ده‌ستنیشانکرنه‌ زاراڤین فه‌کولیننی وپیناسه‌کرنه‌ وان

1.5. په‌روه‌ده‌:

ب چه‌ند تیگه‌هین جودا کو هه‌ر ئیک ل دویف تیگه‌هشتن بیافی پسپوریا خو هه‌ولا پیناسه‌کرنی بوّ دایه:

- فلیه‌ والزکی (2004): جوړه‌ چالاکی نه‌ ئارمانجا ویّ گه‌شه‌کرنه‌ شبان و بوچوڤنن مرووقی به‌ بیّن به‌هایه‌کی ئه‌رینن هه‌ین د وی جفاکی دا، داکو بشیوه‌یه‌کی دروست وپیگه‌هشتی دناڤ وی جفاکی دا بژیته. (فلیه‌ والزکی، 2004: 87).

- الدریج و آخرون (2011): دبیزن په‌روه‌ده‌: هه‌می وان کردار و کارتیکن و دانوستاندنا بخوه‌فه‌دگریته، به‌مه‌رما فی‌رکرنه‌ زارۆک بوّ وان به‌ها و ره‌وشت و نه‌ریتین وی جفاکی دناڤدا دژیته. (الدریج و آخرون، 2011: 116).

2.5. فی‌رکرن:

- جابر (2005) دبیزیت فی‌رکرن: چالاکیه‌کا پلانکری و ریکخستی و پروگرامکری به‌ داکو کارتیکنی ل په‌یدا بوونا فی‌رکرنی بکه‌ت، هه‌ر وه‌کی فه‌گوه‌استنا پیزانین و زانیاری وشاره‌زاییا د فی‌رکرنه‌ سیسته‌می دا هه‌ر ل باخچین زارۆکا هه‌تا زانکوی. (جابر، 2005: 94).

- سلامة و آخرون (2009): فی‌رکرنه‌ پروسیسه‌کا مه‌رمه‌ی به، دناڤ پولین خواندنن دا ده‌یته‌ ئه‌نجامان یان ژ ده‌رفی پولین خواندنن، کو لدویماهیي دبیه‌ ئه‌گه‌ری فی‌رکرونه‌ مرووقی و وه‌رگرتنا چه‌ندین شاره‌زاییا. (سلامه و آخرون، 2009: 24).

و فه‌کوله‌ر بنه‌مایین په‌روه‌ده‌بی و فی‌رکرنی بشیوی کرداری بقی ره‌نگی پیناسه‌دکه‌ت: هه‌می ئه‌و بنه‌ما و هزین په‌روه‌ده‌بی و بیّن فی‌رکرنی نه‌ بیّن هوزانقانی کورد ئه‌حمه‌دی خان د نوبهارا بچوکاندا- نمونه‌لا فه‌کولیننی- بشیوی هوزان (شیعه‌ر) به‌هسکرین، ئه‌وژی بریكا شروقه‌کرنه‌ ناهه‌روکان وان دیرین شیعیری، وپولینکرنه‌ وان بوّ بابه‌تین په‌روه‌ده‌بی و بیّن فی‌رکرنی، کو دی هیته‌ زانین بریكا پروگرامی شروقه‌کرنه‌ ناهه‌روکی.

3.5. ئه‌ده‌بی زارۆکا:

- هانت (Hunt, 2002): ئه‌و جوړی ئه‌ده‌بیه‌ی (په‌خشان یان شیعه‌ر) یی گونجای ژلایی ناهه‌روک و شیوازی فه‌ دگه‌ل ئاستی تیگه‌هشتنا زارۆکا، و ب شیوه‌یه‌کی روون و بساناهی و بیی ئالۆزی ده‌یته‌ نغیسین، و ژ وان په‌یف و تیگه‌ها بخوه‌فه‌دگریته بیّن ده‌ره‌نگه‌ زمانن یا زارۆکی دا گوره‌ی گه‌شه‌کرنه‌ وشیا نا وه‌رگرتنا وی. (Hunt, 2002: 15).

1.7. راستگویی و دره‌ونه‌کرن:

ئیک ژ وان بنه‌مایین گرنگین کو په‌روه‌ردگار و هوزانقانی کورد ئه‌حمه‌دی خانی نامارژه پیکری وزاروک هانداین کو خوه ژئی دویرکه‌ن ئه‌و ژئی (دره‌وه)، یان نه‌گوتنا دره‌وی و خیلافی یه دگوتننن خوه دا، ئانکو نیشا زاروکی ددهت کو دقیت یی راستگو بیت دگهل دره‌وربه‌رین خوه، و دره‌وی نه‌که‌ت دا بیهته که‌سه‌کی ب به‌ها دناف جفاکی دا، هه‌روه‌سا نیشا زاروکی ددهت دی چه‌وا بیهته سه‌رکرده‌کی سه‌رکه‌فتی لدهمی دبیزیت:

گهر ته‌دقی تویی میر وسهر وموعته‌به‌ر
کذب و خلافی مه‌بیژ گهر ته بکن که‌ر ب که‌ر

و ژلایی سایکولوژیا په‌روه‌رده‌یی قه دره‌و ئیک ژ وان ره‌فتارانه یین کو دهینه‌ه وهرگرتن ئانکو نه ره‌فتاره‌کا بوماوه‌یی، به‌لکو زاروک ژ دره‌وربه‌رین خوه فی‌ردبیت، ژبه‌ر قی چه‌ندی دقیت زاروک بهیته په‌روه‌رده‌کرن لسه‌ر گوتنا راستی ودره‌و دگهل نه‌هیته کرن داکو ئه‌و ژئی فی‌رنه‌بیهته دره‌وی لسه‌ر راستگویی بهیته په‌روه‌رده‌کرن، چونکی دره‌و ئیک ژ نه‌خوشیین ترسناکه لسه‌ر جفاکی ئه‌گهر تاکین وی فی‌ربوونه قی ره‌فتارا کریت.

2.7. وهج قه‌داندن و گوهداریکرن و هلی ئه‌مری:

ژ بنه‌مایین دی یین په‌روه‌رده‌کرن زاروکی ئه‌وه کو بهیته په‌روه‌رده‌کرن لسه‌ر وی چه‌ندی کو دخزمه‌تا خه‌لکی خوه دا بیت و وه‌جین وان بقه‌دینیت ئه‌گهر که‌سه‌کی خوه هه‌وجی وی کر، هه‌روه‌سا ئیتاعا و هلی ئه‌مری خوه بکه‌تن چ دایک و باب بن یان سه‌میانی وی بیت، یان ماموستایی وی بیت، لدهمی هوزانقانی مه‌به‌ست دبیزیت:

گهردی ته مه‌قصوده‌ک هه‌بی لازم دقی لی بی ب به‌ز
خاسماته مه‌عبوده‌ک هه‌بی دائم د ئه‌مری وی ب به‌ز

3.7. خوه قورتالکرن ژ خه‌م و نه‌خوشیا و هه‌ول‌دانا ژبیرکرن

وان:

هه‌ول‌دانا ژبیرکرن خه‌م و نه‌خوشیا ئیک ژ بنه‌مایین دی یین په‌روه‌رده‌یی یه کو کو داکوکی لسه‌ر هاتییه کرنا ژلایی ئه‌حمه‌دی خانی قه، کو ژلایی دره‌وونی قه ئه‌ف چه‌نده ریکه‌کا گونجایه بو راگرتنا هاوسه‌نگیا دره‌وونی، ئه‌ف بابه‌ته دقان دیرین لخواری دا هاتییه به‌سکرن:

په‌رده کو رایتن ژ به‌ر
عارض د لستا نه‌خوه‌ش
دل ژ غه‌مان کو بیته‌ده‌ر
بولبول گولستانه خوه‌ش

4.7. بهین فره‌ی و نه‌رم و نیانی د ره‌فتاری دا:

پیکده‌ین ژ (13) دیرین شیعری، کو چه‌ندین بابه‌ته‌تین په‌روه‌رده‌یی و فی‌رکری بخوفه دگرتن.

3.6. راست و دروستی یا نافه‌روکی:

مه‌به‌ست ب راست و دروستیا نافه‌روکی شروفه‌کرنا لوژیکی و یاوورده بو پیکهاتین نامرازی شروفه‌کرنی، بو دیارکرن چه‌ندیا نوینه‌رایه‌تیکرنا نامرازی بو وی نافه‌روکا دی هیته شروفه‌کرن و پیقان بشپوه‌کی وورد (عوده، 1999: 370)، راست و دروستیا نافه‌روکی گریدای ئامانجین قه‌کولینی یه، و مه‌رما قی قه‌کولینی و هسفی شروفه‌کاری یه، ژبه‌ر قی چه‌ندی راست و دروستیا نافه‌روکی یا گونجای و تیرایه. (تمار، 2007: 95). راست و دروستی یا نافه‌روکی دهیته بده‌ستفه‌ئینانا بریکا هه‌لبژارتنا زانستی یا سه‌مپلا قه‌کولینی، و چه‌ندیا نوینه‌رایه‌تیا وی بو کومه‌لا قه‌کولینی، هه‌روه‌سا پیناسه‌کرنا دروست یا پیکهاتین شروفه‌کرنی، و تیکرایا دووباره‌بونا وان، و گونجاندنا وان دگهل ئامانجین قه‌کولینی. (طعیمه، 2004: 214)، و ژبه‌ر کو سه‌مپلا قه‌کولینی هه‌می وان دیرین په‌روه‌رده‌یی و فی‌رکری بخوفه‌دگریت، ژ قی هه‌می دیار دبیت کو راست و دروستیا قی قه‌کولینی یا هاتییه بده‌ستفه‌ئینان.

4.6. نه‌گوریا نافه‌روکی:

پیکه‌مه‌ت بده‌ستفه‌ئینانا نه‌گوریا نافه‌روکی قه‌کوله‌ری بخوه نافه‌روکا سه‌مپلا قه‌کولینی شروفه‌کر، و پشتی بورینا نزیککی دوو حه‌فتیا، دووباره نافه‌روک شروفه‌کره‌قه، و فاکته‌ری نه‌گوریی دناقه‌را هه‌ردووجارین شروفه‌کرنی هاته هژمارتن (هاته ده‌ئینان بریکا هاوکیشا هولستی: نه‌گوری = ژمارا برگین ره‌زامه‌ندی لسه‌ر هاتییه کرن / ژمارا برگین ره‌زامه‌ندی لسه‌ر هاتییه‌کرن + ژمارا برگین ره‌زامه‌ندی لسه‌ر ناهااتییه کرن × 100)، و به‌های وی گه‌هسته (95%) ئه‌و ژئی فاکته‌ره‌کی نه‌گوریی یی بلنده وجهی باوه‌ریکرنی یه. (أبو لبد، 2008: 236).

7. نه‌نجامین قه‌کولینی: پیشاندان و دانوستاندن

ئیک: نه‌نجامین گریدای ئامانجا ئیکی:

"بنه‌مایین په‌روه‌رده‌کرن زاروکی د نوبهارا بچوکاندا یان هوزانقانی کورد ئه‌حمه‌دی خانی دا".

بو بده‌ستفه‌ئینانا قی ئامانجی قه‌کوله‌ر رابوب شروفه‌کرنا نافه‌روکا په‌رتوکا سه‌مپلا قه‌کولینی کو ژ (13) دیران پیکده‌یت بو زانین و دیارکرن بنه‌مایین په‌روه‌رده‌یی یین هاتیینه به‌سکرن، و پشتی بدویماهیك ئینانا نه‌نجامین شروفه‌کرنی چه‌ندین بنه‌مایین په‌روه‌رده‌یی یین گریدایی چه‌وانیا په‌روه‌رده‌کرن زاروکی ژلایی هوزانقانی کورد ئه‌حمه‌دی خانی هاتیینه دانان، ئه‌و ژئی (5) بنه‌مایین په‌روه‌رده‌یی بوون، کو ئه‌قین لخواری نه:

صوفیتی، هه‌روه‌سا بده‌ستفه‌ئینانا شکومه‌ندیی وه‌ک به‌هایه‌کی جفاکی، لده‌می دبیزیت:

شیخ و صوفیتی که‌رامه‌ت علم و خوه‌ندن و عه‌مه‌ل

خه‌لوه‌ته‌ حوچره‌ طه‌ریقاته‌ شه‌ریعه‌ت بی‌ خه‌له‌ل

ول‌ جهه‌کی‌ دی:

گه‌ر ته‌دقیق‌تن کو به‌راه‌ه‌ر نه‌بتن که‌س ب ته‌را

علمی بخون هه‌م عه‌مه‌لی تو بکه‌ صنعه‌ت ژ خوه‌را

ئانکو نه‌گه‌ر هه‌ر که‌سه‌کی یان نه‌ته‌وه‌یه‌کی بقی‌ت کو بی‌ بی‌ رکا‌به‌ریه‌ت ریکا‌ سه‌ره‌کی بو‌ قی‌ چه‌ندی پرچه‌ک بوونه‌ ب زانست و زانینی هه‌روه‌سا هه‌ر کاره‌کی به‌یه‌ته‌کرن پید‌قی‌ یه‌ زانست بنا‌غه‌بی‌ وی بیتن. نه‌گه‌ر ژیا‌نا سه‌ره‌که‌فتنا هه‌ر تاکه‌کی یان ملله‌ته‌کی بخوینن، کلیلا سه‌ره‌که‌فتنا وی کارکرنه‌ لسه‌ر بنا‌غه‌بی‌ زانستی ئانکو چ کارا ناکه‌ن نه‌گه‌ر پيش‌وه‌خت فه‌کولینه‌کا زانستی بو‌ نه‌هاتبیه‌ته‌ کرن، ئانکو هوزانقانی کورد نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی به‌ری پتر ژ سی‌ سه‌ده‌یان ریکا‌ سه‌ره‌که‌فتنی بو‌ زاروکی کورد ده‌ینایه‌ پی‌خه‌مه‌ت ئافا‌کرنا ملله‌ته‌کی سه‌ره‌که‌فتی بی‌ رکا‌به‌ر بریکا‌ ئافا‌کرنا تاکه‌کی سه‌ره‌که‌فتی.

هه‌روه‌سا دبیزیت:

هه‌رچی که‌سی علمه‌کی قه‌نج خوه‌ندیه

ده‌وله‌ته‌ گه‌ر وی ب نه‌صل زانیه

ول‌ جهه‌کی‌ دی بو‌ هه‌مان باب‌ه‌ت گوتی یه‌:

دغه‌صلا نه‌به‌هاری ده‌ دگه‌ل دل‌به‌ر بچین گه‌شتی

ژ نه‌و خوه‌شتر عومر نابت ل من نه‌و حال قه‌وی خوه‌شتی

1. نه‌هیلانا نه‌خوینده‌واری:

هوزانقانی کورد نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی باش تی‌گه‌ه‌شتبوو کو به‌لاقبوونا نه‌خوینده‌واری دنا‌ف هه‌ر جفاکی دا دی‌ نه‌گه‌ری بن ده‌ستی و پاشکه‌فتنا وی، له‌ورا زاروکی کورد هاندایه‌ کو خوه‌ ژ نه‌زانینی قورتال که‌ن، و ژبه‌ر گرنگیا‌ خواندنی و وه‌رگرتنا علمی دیارکری یه‌ کو هه‌ر که‌سی ب علمی نه‌خوینده‌واری بگه‌وریت هه‌ره‌کی وی که‌سی یه‌ بی‌ صفری خوه‌ ب زیری دادپوشیت، لده‌می دبیزیت:

هه‌رچی ب علمی جو‌هل کر موبه‌دده‌ل

صفری خوه‌ وی کر ب زیر موکه‌له‌ل

2. پشتبه‌ستن ب بنه‌مای‌ فی‌کرنا خوبخوی:

فی‌کرنا خوبخوی نه‌و شی‌وازه‌ بی‌ کو فی‌رخواز بخوه‌ بکاری فی‌کرنی رادبیت به‌ره‌ما وه‌رگرتنا پی‌زانین وشاره‌زایا، دفی‌ شی‌وازی فی‌کرنی دا ته‌وه‌ری فی‌کرنی ده‌یه‌ته‌ فه‌گوه‌استن ژ ماموستای بو‌ فی‌رخوازی، ئانکو فی‌رخواز دبیه‌ ته‌وه‌ری سه‌ره‌کی بی‌ پروسیسا فی‌ربوونی وئو بی‌ به‌رپرسه‌ ژ فی‌ربوون وزانینا خوه‌.

نه‌ف جو‌ری فی‌کرنی فی‌رخوازی فی‌دکه‌ته‌ چه‌ندین شاره‌زایا، ژ وانا: ده‌ستپیشخه‌ری و سه‌ره‌خوی ده‌زرکری دا، و به‌رده‌وامیدان لسه‌ر

ژ بنه‌مای‌ن دی بی‌ن ئافا‌کرنا که‌سایه‌تیا په‌روه‌رده‌یی یا زاروکی گوره‌ی هزین نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی، نه‌وه‌ کو هه‌ر مروڤه‌کی هاتبیه‌ته‌ ناسکرن ب قه‌نجیی و ره‌شت پاکیی نه‌وه‌ یی ب به‌ین فره‌ه‌بیت و نه‌رم و نیانی لده‌ف هه‌بیت، لده‌می دبیزیت:

عارفی کو ب قه‌نجیی مه‌عروفی بت

دی‌ حه‌لیم وصابر مه‌وقوفی بت

5.7. خوه‌ دویرئ‌خست‌ن ژ خه‌له‌تی وگوه‌هان:

پی‌خه‌مه‌ت دروست ئافا‌کرنا که‌سایه‌تیا زاروکی و پاراستنا شکومه‌ندیا وی د ژیا‌نی دا، وه‌ه‌ستکرن ب فه‌خر و شانازیی دنا‌ف جفاکی دا، هوزانقانی کورد نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی زاروکی هاندایه‌ کو خوه‌ دویر بی‌خن ژ خه‌له‌تی وگوه‌هان، و نه‌وه‌ که‌سی خوه‌ دویر بی‌خیت ژ قی‌ چه‌ندی دی‌ هه‌ست ب کارامه‌یی و شکومه‌ندیی که‌ت د ژیا‌ینا خوه‌ دا، و نه‌ف چه‌نده‌ د قی‌ دیرا‌لخواری دا دیارکری یه‌:

هه‌رچی کو ژ دنیایی به‌ردا شته‌ دامه‌ن

بی‌ شوبه‌ه‌ دنیف‌ عامی نه‌فراشته‌ گه‌رده‌ن بو

ژ نه‌فا هاتبیه‌ به‌هسکرن دیار دبیت کو هوزانقانی کورد نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی که‌سه‌کی په‌روه‌رده‌یی بوو و ب ووردی و زانستی بنه‌مای‌ن ئافا‌کرنا که‌سایه‌تیا زاروکی کورد بتایه‌ته‌ی و زاروکی‌یی بگه‌شتی داناینه‌، دا‌کو بینه‌ که‌سانین ئافا‌که‌ر دنا‌ف جفاکی دا.

دوو: نه‌نجامین گری‌دای ئارمانجا دوویی:

"بنه‌مای‌ن فی‌کرنا زاروکی د نوبهارا بچوکاندا یان هوزانقانی کورد نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی دا".

بو‌ بده‌ستفه‌ئینانا قی‌ ئارمانجی نافه‌روکا په‌رتو‌کا سه‌میلا فه‌کولینی هاته‌ شروڤه‌کرن و بنه‌مای‌ن فی‌کرنی هاتنه‌ دیارکرن بی‌ن کو هاتبینه‌ به‌هسکرن، و پشتی بدویمایه‌ک ئینانا نه‌نجامین شروڤه‌کرنی چه‌ندین بنه‌مای‌ن فی‌کرنی بی‌ن گری‌دایی چه‌وانیا فی‌کرنا زاروکی ژلایی هوزانقانی کورد نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی هاتبینه‌ دانان، کو (4) بنه‌مای‌ن فی‌کرنی بخوه‌فه‌دگرتن، نه‌و ژی نه‌قی‌ن لخواری نه‌: هاندانا داخوازکرنا زانست و زانینی:

نه‌حه‌مه‌دی‌ خان‌ی زاروکی کورد هاندایه‌ کو لدویف زانست و زانینی بگه‌ریت، و مه‌رچی ناف‌داریا وی و شاره‌زایا وی گری‌دایه‌ ب لی‌گه‌ریانا لدویف زانست و زانینی، و د پتر ژ دیره‌کی نه‌ف باب‌ه‌ته‌ به‌هسکرنی یه‌ لده‌می دبیزیت:

حه‌تتا تو ده‌ورو و ده‌رسان

نه‌که‌ی تکرار و مه‌صروف

د دنیایی تو نابی

نه‌ مه‌شه‌ور ونه‌ مه‌عروف

هه‌روه‌سا ل جهه‌کی‌ دی دیار دکه‌ت کو مروڤ ب زانست و زانینی دشیت بگه‌هیه‌ته‌ پله‌یین زانستین بلند دنا‌ف جفاکی دا وه‌کی شیخ و

دروست یا پهروه ده و فیرکرنی نیشا زاوۆکی کۆرد بده تن، بهرما ئافا کرنا که سایه تیا وی د ئابنده بیدا.

3. هۆزانقانی کورد ئه حمه دئ خانی شیا ئه ده به کی فیرکرنی یئ بهمی واتایین خوه فه پيشکيشی مروڤا قیاهی تی و قوتابخانین پهروه دئ بکه تن، راسته یا ئاراسته کری بوو زاوۆکی کورد، ئی یا گونجایه کو نه وه په ک لسه ر فان بنه مایا بهیته ئافا کرن، چونکی هر تشته ک ژ زاوۆکینی ده ستپیدکه ت، له ورا یاپیدقییه مفا ژ هر تشته کی بهیته وه رگرتن بو خزمه تکرنا زاوۆکی.

4. هۆزانقانی کورد ئه حمه دئ خانی شیا بژیرانه وان بابته تین پهروه ده یی و فیرکرنی به حسکه ت یین گشتی بن، ئانکو بیته گونجایه بو هر زاوۆکه کی لهر جهه کی هه بیت، ههروه سا بیته هه میسه یی بن، ئانکو کیر هر وه خته کی وسه رده مه کی بهین، له ورا دئ بینین کو ژلایه کی ب دیره کی یان چه ند دیرا لده ستپیکئ پهروه ده دکه ت، و ب چه نده کین دی فیردکه ت، ئانکو دقیا بیژیت پهروه ده کرن پاشی فیرکرن، وه کو یا ره وا وبه ره لاف ل دام و ده زگه هین فیرکرنی یین هه می وولاتان، چونکی مه رهم ژ پهروه ده کرنی به ره فه کرنا میشکی یه بو وه رگرتنا زانینی.

2.8. راسپارده:

لژیر سیبهره ده ئه نجامین فه کولینی فه کوله ر ئه قین لخوا ری راسپارده دکه ت:

1. راسپارده کرنا فه کوله را بو فه گه ریان بو که لتوری نه ته وه یی وه ک ژیده ره کی گرنگ بو ئه نجامدانا فه کولینین زانستی بگشتی و بتاییه ت دبواری پهروه ده و فیرکرنی دا، بریکا شروڤه کرن و زیندیکرنا نافه روکا به ره مه یین وان.

2. کارکرن لسه ر ژیده کرنا به شه کی خواندنئ لودر پهروه ده کرن و فیرکرنی زاوۆکی د پروگرامین خواندنا ئه ده بی کوردی د کولیز و فاکولتینین پهروه ده ل هه ریما کوردستانا عیراقی.

3. گرنگی خواندنا بنه مایین پهروه ده کرن و فیرکرنی یین هاتینه دانان ژلای هۆزانقانی کورد ئه حمه دئ خانی د بابه تی بنه مایین پهروه ده ل پشکین زانستی یین سه ر ب کولیزا پهروه ده و پهروه ده بنه ره ت فه ل هه ریما کوردستانا عیراقی.

4. نفیسینا دیرین شیعی یین پهروه ده یی و فیرکرنی ئه قین هاتینه به حسکرن، لسه ر به ره ری ئیکی یین په رتوکین خواندنئ یین قوناغین بنه ره تی و ئاماده یی یین سه ر ب وه زاره تا پهروه ده هه ریما کوردستانا عیراقی فه.

5. په ره پیدانا ووتارا ئاراسته کری بوو زاوۆکا ل قوتابخانا بریکا چالاکیین قوتابخانی وه کی شانۆ، وسرود، وه ونه ر.

6. خورترکنا بزاقا وه رگرتن پیخه مه ت وه رگرتنا به ره مه یین ئه ده بی یین هۆزانقانی نافرین کورد ژ زمانئ کوردی بو زمانین بیانی، بهرما فه گوه استنا که لتوری کوردی دناڤ نه ته وه یین دی

فیربونی، هه روسا باوه ری بخوڤوونی لده ف په بیدا دکه ت، وه لگرتنا به رپر سیاریا فیربونی، زیده باری ریکستنا ده می بشیوه کی باش، وه رگرتنا شاره زایا بریاردانی. (العینی، 2015: 256).

زانایی ئه مریکی (فریدریک سکرن 1904-1990) دهیته هژمارتن وه ک ئیکه م که س تیگه می فیرکرنی پروگرامی بکارینای ل سال (1954) ل وی ده می ژمارا ماموستا ل ئه مریکا کیم بوو، کو شیوازه کی فیرکرنی خوڤویی یه بکارینایه، ههروه سا ئیک ژ گرنگرتن پراکتیکین پهروه ده یی یین تیورا مه رجایه تیا کرداری یا زانایی نافیری یه، کو تیدا ده لیفه بو فیرخوایی دهیته دان کو ئه و بخوه خوه فیرکرت (العسکری، والشمری، والعیدی، 2012: 78).

ئی پشتی ئه نجامدانا فی فه کولینی و شروڤکرنا نافه روکا بابه تی سه میلا فه کولینی دیار بوو کو هۆزانقانی کورد ئه حمه دئ خانی (1061ز-1706ز)، به ری زانایی ئه مریکی (فریدریک سکرن) ئاماژه ب تیگه می فیرکرنی خوڤویی د فیرکرنی دا بگرنگ زانیه، لده می دبیت:

ئهی کو ته کبری دائم ژبوو خو کریه مه رکه ب
ئه وه ل تو بی بکه یی پاشی بگیره مه رکه ب

3. ئیتاعه کرن و گوهداری کرنا ماموستایی:

بوو تامکرنا ناما پروسیسا پهروه ده کرن و فیرکرنی زاوۆکی ئه حمه دئ خانی بنمایین پهروه ده یی و فیرکرنی بقی دیرئ بدویما هیک ئینایه:

موه لمل بلا دل وه کی به ر بن دقیت کو شاگردی دل به ربتن پیشه یی ماموستایه تی ژ کارو پیشه یین پیروژه ئه و کار و پیشه یی پیغه مبه ر و په یامبه رانه، ماموستای پیگه یه کی تاییه ت و بلند یی هه ی ل ده ف هه می ملله تان“ چونکی ئه و رهنج و زهحه مه ته کا مه زن دین د کاری خوه دا. له ورا ئه و هه ر چه ند یی دل ره ق بیته لده می فیرکرنی پیدقی یه فیرخوای گوهداریا وی بکه تن و بی ئه مریا وی نه که ن.

8. ده ره نه نجام و راسپارده

1.8. ده ره نه نجام:

لدویف ئه فا هاتیه پیشاندان و شروڤه کرن فه کوله ری ئه قین لخوا ری ده ره نه نجامکرن:

1. ئه و دیرین د فه ره نگا (نوبهارا بچوکان) هاتین، و بریکا شروڤه کرنا دیاربوو کو بابه ته کی تیرایه بو فه کولینا ئه ده بی فیرکرنی یی نفیسی لده ف کوردا، بتاییه ت یی گریدای ب ئه ده بی زاوۆکا فه ژلای پهروه ده یی و فیرکرنی و ره وشتی لده ف تاکی کورد، هه ر ژ زاوۆکینیا وی هاندایه به ره ف زانست وزانینی.

2. ژ ئه نجامین فه کولینی دیاربوو کو ئه حمه دئ خانی نه بتنی هۆزانقان بوو، به لکو دشین بیژین پهروه دکار و رینمایه که ره کی پهروه ده یی ژ یی بوو، بریکا وان دیرین شیعی یین جوان شیایه ریکا

تربيه و تعليم الطفل في فكر وشعر الشاعر الكوردي احمدى خانى "نوبهارا بچوكان أنموذجاً"

الملخص:

تهدف هذه الدراسة إلى معرفة الأسس التربوية والتعليمية في فكر وشعر الشاعر الكوردي احمدى خانى، خاصة المتعلقة بتربية وتعليم الطفل، ومن أجل تحقيق أهداف الدراسة اعتمد الباحث على منهج تحليل المحتوى لعينة البحث المتمثلة بـ "نوبهارا بچوكان" أو ربيع الاطفال. بعد تحليل محتوى عينة البحث أستنتج الباحث أن الشعر التعليمي أداة تربوية وتعليمية مهمة من أجل غرس الأسس التربوية والتعليمية في نفوس الأطفال، ومن الأسس التربوية التي أكد عليها الشاعر الكوردي احمدى خانى في تربية الطفل: تشجيع الطفل على الصدق وعدم الكذب، إطاعة ولي الأمر، الابتعاد عن التكبر والنجسية، وكذلك عن الخطايا والذنوب، أما من الأسس التعليمية: حث الطفل على إخذ العلم والمعرفة، والابتعاد عن الجهل والتخلف، التأكيد على مبدأ التعلم الذاتي، وكذلك إطاعة المعلم أو القائم بالتعليم مهما كان أسلوبه قاسياً أثناء التعليم. وعلى ضوء نتائج البحث وضع الباحث مجموعة من المقترحات والتوصيات منها: تبيين دور الشعر التعليمي كأداة للتربية وتعليم في تشكيل شخصية الطفل بأسلوب شيق في المناهج الدراسية، الاهتمام بالتراث الأدبي الكوردي كمصدر مهم لإجراء المزيد من الدراسات خاصة في مجال التربية والتعليم، من خلال تحليل محتوى المصادر الأدبية، وكذلك تطوير الخطاب اتعليمي الموجه للأطفال في المدارس عن طريق الاهتمام بالانشطة المدرسية مثل المسرح، والنشيد، والتربية والفنية.

الكلمات الدالة: التربية، طريقة التعليم، التدريس، الشعر التعليمي، نوبهارا بچوكان.

Child Education and Instruction in Mind and Poems of Kurdish Poetry Ahmedi Khani "Nobihara Bichokan as a Sample"

Abstract:

This study aims to know the educational and Instructional bases in the thought and poetry of the Kurdish poet Ahmedi Khani, especially with regard to the education and instruction of the child. In order to achieve the objectives of the study, the researcher adopted a method of analyzing the content of the research sample of "Nobhara Bichokan" or children's spring. After analyzing the content of the research sample, the researcher concludes that educational poetry is an important educational and instructional tool for instilling the educational and instructional foundations in the children. The educational foundations affirmed by the Kurdish poet Ahmedi Khani in child education are encouraging the child to honesty and not lying, obeying the guardian, On the basis of the arrogance and backwardness, the emphasis on the principle of self-learning, as well as obedience to the teacher or the existing education, no matter how harsh in the course of education. In light of the results of the research, the researcher put a number of suggestions and recommendations, including: Valuing of the role of educational poetry as a tool for education and instructional in shaping the character of the child in an interesting way in the curriculum, attention to the Kurdish literary heritage as an important source for further studies, especially in the field of education, As well as the development of educational discourse directed at children in schools through interest in school activities such as theater, anthem, education of art.

Keywords: Education, Instruction Method, Teaching, Instructional Poem, Nobahara Bichokan.